

KADI BURHANEDDİN ve NESİMÎ'NİN ŞİİRLERİNDE GEÇEN BİTKİ VE HAYVAN ADLARI ÜZERİNE¹

Sibel MURAD²

ÖZET

Selçuklular döneminde bilim dili olarak Arapçanın, edebiyat dili olarak da Farsçanın kullanılması Oğuz Türkçesinin yazı dili olmasını zorlaştırmıştır. Selçukluların yıkılmasından sonra yaşanan Anadolu Beylikleri döneminde, Oğuz Türkçesi yazı dili olarak kullanılmaya başlanmıştır. 13.-15. yüzyıllar arasında Anadolu'da farklı konularda tercüme ve telif birçok eser verilmiştir. Bu eserlerden halkı eğitmek amacıyla yazılanlar genellikle Oğuz Türkçesiyle verilirken, edebî eserlerde Arapça ve Farsça, Selçuklu Dönemi kadar olmasa da varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde Oğuz dil dairesi içinde yaşamış şairlerin şiirlerinde kullandıkları Türkçe kelimeleri tespit etmek, gerek şairlerin yaşadıkları coğrafya çerçevesinde oluşan Türkçe bilincini belirlemek, gerekse şairin muhayyilesinde yaşayan Türkçe kelime hazinesini ortaya koymak bakımından önemlidir.

Bir şairin şiirlerinde kullandığı kelimeler, o şairin hayal dünyasının fotoğrafıdır düşüncesinden hareketle bu çalışmada Anadolu'da yaşayan Kadı Burhaneddin'le (öl. 1398), onunla yakın dönemde yaşamış olan Seyyid Nesîmî'nin (öl. 1417 ?) şiirlerinde bulunan bitki ve hayvan adları karşılaştırılacaktır. Mukayese edilecek olan bu iki şairin en önemli ortak özelliği, şiirlerinde Azerbaycan Türkçesi özelliklerinin bulunmasıdır. Çalışmada, bu şairlerin şiirlerinde geçen bitki ve hayvan adları tespit edilerek Türkçe bitki ve hayvan adlarının hangi sıklıkla kullandıkları ortaya konacak, bitki ve hayvan adlandırmalarında tutulan yol ve şairlerin bu sözcükleri kullanım yeri ve biçimi üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Türkçesi, Kadı Burhaneddin, Seyyid Nesîmî, bitki adları, hayvan adları.

ON PLANT AND ANİMAL NAMES İN KADI BURHANEDDİN AND NESİMÎ'S POEMS

ABSTRACT

Arabic was used in Great Selcuks and Anatolian Selcuks as a science language and Persian language was used as a literature language. Anatolian Beyliks were founded after the Great Selcuks and in this period Oghuz Turkish was used in manuscripts. Many manuscripts were written in Anatolia between 13-15 centuries. This manuscripts which were written in Oghuz Turkish aimed to instruct society. At the same time Arabic and Persian language continued same period in literature but not in Selcuks time. To determine the words which shows us the literature's geography, poets's imaginations with Turkish words and Turkish word treasury in poems in Oghuz Turkish time is important. This study compare plant and animal names in poems of Kadi Burhaneddin and Nesimi who lived in Anatolia in 14. century. To compare the words shows us their imagination ability with Oghuz Turkish words. Kadi Burhaneddin and Nesimi's most popular property is using of early Azerbaijani Turkish. There are many question. This study aims to find answers. How many times did they used Turkish plant and animal words? What was the method? Where did they used these words? These are main questions in this study.

Key Words: Oghuz Turkish, Kadi Burhaneddin, Seyyid Nesîmî, names of plant, names of animal.

¹ Bu makale, 13-15 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirilen *Tarihsel Gelişimi İçindeki Oğuz Türkçesi ve Kadı Burhaneddin Uluslararası Çalıştay'*nda sunulan basılmamış bildiri metninin gözden geçirilip genişletilmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sibel.murad@amasya.edu.tr

Türklerin tabiatla iç içe olmaları, onların birçok bitki ve hayvan tanımlarını sağlamıştır. Bu sebeple Türkçenin bitki ve hayvan adları bakımından zengin bir dil olması beklenen bir durumdur. Türkçede bulunan bitki ve hayvan adları, Türklerin hayal gücüne bağlı olarak ve dilin müsaade ettiği esnekliği benzetme unsurlarıyla ustaca pekiştirerek bu zenginliği ortaya koymaktadır. Bitki adları konusunda Önler (2004: 273), bir toplumdaki bitki adlandırmalarının o toplumun dünyayı algılama biçimi hakkında fikir verdiğini ve toplumların adlandırmalarda izledikleri yolun onların yaşayış biçimleri hakkında fikir verici olabildiğini söyler. Örneğin bir kaktüs türünün kaynanadili biçiminde adlandırılması o toplumdaki kaynana imgesi konusunda fikir vermektedir (Önler 2004:273). Aynı şekilde hayvan adlarımızda da benzetme yoluyla oluşturulmuş örnekler mevcuttur. Arıkuşu, ağaçkakan vs. gibi. Türkçe manzum ve mensur olarak yazılan eserlerde çokça karşımıza çıkan bitki ve hayvan adlarının bir kısmı da yabancı dillere (Arapça ve Farsça) aittir.

Bitki ve hayvan adlarına çoğunlukla tıp, halk hekimliği, botanik, zooloji gibi alan eserlerinde gerçek anlamlarıyla rastlanırken, edebî eserlerde bu adlar daha çok mecaz anlamlarıyla yer almıştır. Şair ve yazarların kullandıkları kelimelere, eserlerin muhtevasına göre değişik anlamlar yüklenmiştir. Tıp, eczacılık, ziraat, botanik ve zooloji ile ilgili metinlerde bitki/hayvan adları gerçek anlamlarıyla kullanılırken, edebî bir metinde bitki ve hayvan adları daha çok sevgiliye ait özelliklerin anlatımında sevgilinın boyunun serviye veya gözlerinin ahunun gözlerine benzetilmesi gibi birer benzetme unsuru olarak kullanılırlar.

Çalışmamızda birbirlerine yakın tarihlerde yaşamış iki şairin gazellerinde ve tuyuğlarında kullandıkları bitki ve hayvan adlarını incelememizin sebebi Arapça ve Farsça unsurlarla mücadele edilen bir dönem olan 14. yüzyılda, şairlerimizin Türkçeye bakış açılarını bitki ve hayvan adları noktasında değerlendirmek ve edebî bir metinde Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça kelimelere oranla kullanım sıklıklarını ortaya koymaktır.

14. yüzyılda yaşamış olan Kadı Burhaneddin³ ve Seyyid Nesîmî'nin⁴ birbirlerinin çağdaşı olmaları ve tasavvufla ilgilenmelerinin dışında bir diğer ortak özellikleri, kullandıkları dilde Azerbaycan Türkçesi özelliklerinin bulunmasıdır. Özellikle Kadı Burhaneddin Divanıyla ilgili çalışma yapan araştırmacılar bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kadı Burhaneddin Divanı hakkındaki ilk görüşler Fuat Köprülü'ye aittir. Köprülü (1980: 351), Kadı Burhaneddin'in dil hususiyetlerini Azerî lehçesi özellikleri gösterdiğini belirttikten sonra onu yine de Anadolu sahasında değerlendirmek gerektiğini ifade etmiştir. Köprülü'den sonra Kadı Burhaneddin Divanı üzerine değerlendirme yapan İsmet Hikmet, divanı Azerbaycan Türkçesi yadigârları arasına dâhil etmiştir (Develi 2003: 2).

Kadı Burhaneddin Divanı üzerine bir dil incelemesi bulunan Muharrem Ergin, 14. yüzyılda henüz Azerî ve Anadolu şivelerinin kesin olarak birbirinden ayrılmadığını söyleyerek, Kadı Burhaneddin'in dilinin diğer Anadolu

³ Kadı Burhâneddin'in hayatı ve eserleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İz ve Kut 1985; Özyayın 2001; Tören 2001; Alpaslan 1977; Ergin 1952; Yücel 1991; Yücel 2004.

⁴ Nesîmî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bilgin 2007; Üzümlü 2007; Ayan 2002; Köksal 2000.

şairlerinin dilinden farklı olduğunu, Azerbaycan Türkçesinin bazı özelliklerinin gösterdiğini, tam olarak Azerbaycan Türkçesine dâhil edilemese de Kadı Burhaneddin'in eserlerini Azerbaycan Türkçesinin gelişmeye başladığı dönemin ürünü saymanın yanlış olmayacağını ifade etmiştir (Ergin 1952: 287). Ergin, daha sonra yaptığı "Kadı Burhaneddin Divanı" adlı çalışmasında Kadı Burhaneddin'in dilini, Eski Anadolu Türkçesi döneminin Azerî dairesine dâhil eder (Ergin 1980: III).

Kadı Burhaneddin'i çağdaşlarıyla karşılaştırarak fiil çekimleri üzerine inceleme yapan Bilal Yücel, fiil çekimlerinin çağdaşlarıyla ortaklık gösterdiğini ve bu metinleri Eski Oğuz Türkçesinin mahsulleri olarak göstermek gerektiğini savunmuştur (Yücel 2001: 823).

Kadı Burhaneddin'le hemen hemen aynı dönemde yaşamış olan Nesîmî de şiirlerinde Azerbaycan Türkçesi özellikleri ağırlıkta olsa da Eski Anadolu Türkçesiyle ilk ürünlerini vermeye başlayan klasik şiir dilinin kuruluşunda önemli bir yere sahiptir (Bilgin 2007:4).

Çalışmamızda incelenen Kadı Burhaneddin divanında yer alan 1500 gazel ve 119 tuyuğ ile Seyyid Nesîmî divanında 457 gazel ve 315 tuyuğda geçen bitki ve hayvan adları aşağıda sıralanmıştır. Çalışmamızda Muharrem Ergin'in Kadı Burhaneddin Divanı ve Hüseyin Ayan'ın Nesîmî Divanı isimli çalışmaları esas alınmıştır. Metinlerde geçen "tohum, ağaç, çiçek, dal, diken, yaprak, yemiş; kuş" gibi bir türün genel adı olarak kullanılan sözcükler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Aşağıda öncelikle, iki şairin gazel ve tuyuğlarında tespit ettiğimiz bitki ve hayvan isimleri karşılaştırmalı bir tablo halinde sunulacak, ardından da kelimelerle ilgili tespit ve değerlendirmelerimiz verilecektir.

1. Bitki

	KB ⁵	SN ⁶
'anber (Ar.) [amber]	T 1435, G 1/4	G 19/6, T 64
ar'ar (Ar.) [ardıç ağacı, dağ servisi]	G 1146/11	T 194
finduk (Ar.)	G 1211/4	
fülfül (Ar.) [karabiber]	G 204/4	
haşhâş (Ar.)	G 564/7	
hinnâ (Ar.) [kına]	G 698/4	
'ineb (Ar.) [üzüm]	G 294/1	G 251/5
kand (Ar.) [şeker, şeker kamışı]	G 1279/3	G 89/1

⁵ Çalışmamızın geri kalan kısmında Kadı Burhaneddin için KB kısaltması kullanılacaktır.

⁶ Çalışmamızın geri kalan kısmında Seyyid Nesîmî için SN kısaltması kullanılacaktır.

mugaylân (Ar.) [deve dikenî]	G 1164/5	G 127/8
pelid (Ar.) [meşe ağacı ve meyvesi, palamut]		G 90/5
reyhân (Ar.)	G 15/1	G 66/1, T 68
rümmân (Ar.) [nar]	G 929/5	
sanavber (Ar.) [çam fıstığı ağacı]		G 75/4
şekaik, şakâik, şakayık (Ar.)		G 104/1, G 104/6, G 222/6
tîn (Ar.) [incir]	G 929/5	
tûbî; tûbâ (Ar.)	G 9/3	G 74/4, G 25/2, T 31
turfe (Ar.) [elma]	G 721/2	G 92/4
'ûd (Ar.) [öd ağacı]	G 377/6	G 243/5, T 27
'unnâb (Ar.) [hünnap]	G 619/5	G 90/7
verd (Ar.) [gül]	G 268/4	G 74/4, T 194
za'ferân (Ar.) [safran]	G 119/4	
zencebîl (Ar.) [zencefil]	G 630/6	
abanos (Far.) [abanoz]		G 32/6
âbî (Far.) [ayva]	G 520/1	
ayn-i safâ (Far.) [aynisafa, aynüssafa] ⁷		G 1/17
bâdâm; badem (Far.)	G 202/4, G 402/1	
benefşe (Far.) [menekşe]	G 145/3	G 121/4
çinâr (Far.) [çınar]		G 69/2
engûr (Far.) [üzüm]		G 242/15
ergavan (Far.) [erguvan]		G 80/2, T 139
gonca; gonçe ⁸ (Far.)	G 176/4, G 307/5, T 1404	G 58/4, G 100/4
gül (Far.)	G 2/7, T 1455	G 31/43, T 23
gülnâr (Far.) [nar çiçeği]		G 104/2
hurma (Far.)	G 1070/4	
kâfûr (Far.)	G 284/4	
lâle (Far.)	G 176/1	G 13/4, T 238
nâr (Far.)	G 629/1	G 104/3
nergis (Far.)	G 533/4	G 53/2, T 98
nesrîn (Far.)	G 484/3	G 84/3
nîlûfer (Far.)	T 1404	
piste (Far.) [fıstık]	G 343/5, T 1406	G 191/1
semen (Far.) [yasemin]	G 114/4	G 84/9
serv; servi (Far.)	G 62/4, T 1361; G 744/5	G 15/4, T 166; G 144/5
sîb (Far.) [elma]		T 165

⁷ Sarı, parlak, güzel çiçekli, çiçekleri mikrop öldürücü olarak eczacılıkta kullanılan otsu bitki (Calendula arvensis).

⁸ gonç G 69/1; gonça G 58/4; gonçe G 100/4-SN.

sümbül (Far.) [sümbül]	G 190/10, T 1410	G 41/1, T 15
sûsen (Far.) [susam]	G 792/4	G 244/2
şeftâlû (Far.)	G 86/4, T 1432	
şekker; şeker (Far.)	G 42/1, T 1380; G 43/1	G 7/1, T 23; G 88/11
şemşîr; şimsâd; şimşâd (Far.) [şimşir]	G 1208/4; -----;G 1037/4	G 4/3; T 60; G 86/8
turunc (Far.) [turunç]	G 1033/5	
tut (Far.) [dut]		T 285
yâsemên; yâsemîn (Far.)	G 57/3; G 73/5	G 89/4
alma (T.)	G 502/3	
başak (T.)	G 15/7	
bugday (T.)	G 614/2	G 241/25
havya (T.)	G 236/1	
ışkı çiçeği (T.)	G 61/1	
kamış (T.)	G 251/3	
panbuk (T.)	G 522/11	G 71/9
üzüm (T.)	G 998/2	

2. Hayvan

	KB	SN
'akreb (Ar.)	G 384/3	G 269/6
'andelib (Ar.) [bûlbûl]	G 604/9	G 62/6
'anka (Ar.) [zûmrüdüanka, simurg]	G 1232/6	G 50/14
cedy (Ar.) [oğlak]	G 8/9	
dürrâc (Ar.) [turaç]	G 342/1	
ebâbil (Ar.)	G 935/1	
ef'î (Ar.) [engerek yılanı]	G 1307/4	G 98/4
fil (Ar.)	G 803/5	G 31/26
gurâb (Ar.) [karga]		G 14/8
hamel (Ar.) [kuzu]	G 384/3	
harzîn (Ar.)	G 32/6	
hımâr (Ar.) [eşek]		G 55/7
hût (Ar.) [balık]	G 964/3	G 21/2
hüdhüd (Ar.) [çavuşkuşu, ibibik]		G 189/11
laklak (Ar.) [leylek]	T 1350	
merkeb (Ar.) [eşek]	G 711/5	
semek (Ar.) [balık]	G 1229/1	
semûr (Ar.) [samur]	G 1124/2	
tâvûs (Ar.)	G 1243/6	G 204/7

usfûr(Ar.) [serçe]		G 241/31
âhû (Far.)	G 145/5, T 1377	G 169/4
bâz (Far.) [doğan]	G 589/5, T 1452	T 276
bûlbûl (Far.)	G 26/1, T 1421	G 46/8, T 108
ejderhâ (Far.)	T 1377	G 102/6
hezâr (Far.) [bûlbûl]	G 352/3	G 243/7
hümâ (Far.)	G 166/2	G 4/33
hûk (Far.) [domuz]		G 55/7
kebk (Far.) [keklik]	G 934/4	G 243/7
kebûter (Far.) [güvercin]		T 276
mâr (Far.) [yılan]	G 76/11	G 102/16
megeş (Far.) [sinek]	G 489/5	G 102/10
mûr; mûrçe (Far.) [karınca]	G 519/7; G 1179/5	G 49/8; G 35/7
semender (Far.)	G 377/1	
simûrg (Far.)		G 4/28, T 123
şâhîn (Far.)	G 91/2, T 1343	G 136/4
şîr (Far.) [aslan]	G 521/4	G 22/5
tezerv (Far.) [sülün]		G 214/8
tûtî (Far.) [papağan]	G 129/3, T 1421	G 20/21, T 154
aru (T.)	G 85/1, G 876/2	
aslan; arslan (T.)	T 1377	G 239/6
at (T.)	G 36/5, T 1427	G 31/26, T 11
aygar (T.)	T 1413	
balık; balıh (T.)	G 146/3; G 1312/7	
buğra (T.)	T 1398	
çekürge (T.)	G 659/3	
deve (T.)	G 1179/4	
dil balığı (T.)	G 146/3	
dîlkü; dülkü (T.)	T 1395	G 239/6
eşek (T.)	G 32/6	
geyik (T.)	G 744/5	
gögerçin; gügercin(T.)	G 726/5	G 136/7
hoten karıncası (T.)	G 245/1	
kaplan (T.)	G 145/1, T 1398	
karga (T.)	T 1384	
karınca (T.)	G 22/8	
keklik (T.)	G 425/5, T 1343	
koç; koçak (T.)	G 940/4, T 1399; G 201/3	
koyun (T.)	G 1205/2	
kuzgun (T.)	G 565/5	
kuzı (T.)	G 588/4	
kükenek (T.)	T 1382	

laçın (<Moğ.)(T.)	G 373/2	G 136/4
maral (<Moğ.)(T.)	G 540/4	
öküz (T.)	G 1179/4	
ördek (T.)	T 1452/1	
serçe (T.)	G 1232/6	
sunkur; şunkar (T.)	G 591/3; G 58/4	
tay (T.)	G 709/2	
tavşan; tovşan (T.)	G 1125/4; G 884/5	
ügeyik (T.)	G 204/2	

Aşağıda bu tablodaki verilerle ilgili tespit ve değerlendirmelerimizde yararlandığımız kaynakları belirtirken Derleme Sözlüğü için “DS”, Büyük Türkçe Sözlük için “BS”, Tarama Sözlüğü için “TS” ve Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü için de “DS” kısaltmalarını kullandık.

“elma” kelimesi KB Divanında “alma” olarak yani Eski Türkçedeki şekliyle kullanılmıştır. KB’de “yaprak” kelimesi “yaprah” olarak, “balık” kelimesi hem “balık” hem de “balıh” olarak bulunmaktadır. k>h sızıcılığıyla Türkiye Türkçesi Doğu grubu (Karahana 2014: 56) ve Batı grubu (Karahana 2014: 128) ağzlarında karşılaşılır.

KB’ de “ışkı çiçeği” olarak geçen “ışkı” sözcüğüne BS’de “deri tahta kazımakta kullanılan iki ucu saplı eğri bıçak” anlamı verilmiştir. DS’de “ışkı” ve “ıçkı” şekillerinde “ağaç kesmeye yarayan iki saplı, testereli bıçak” anlamında Çanakkale-Karahoca, Biga; Kırklareli-Ceylan, Lüleburgaz Tekirdağ-Saray ağzlarında geçmektedir. (DS C.7: 2498) “ışkın” olarak DS’de “kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilebilir bir çeşit ot; filiz, sürgün”, TS’de de “filiz, sürgün” anlamında geçmektedir (TS C.3: 1992).

“At, kuş, laçın” kelimeleri her iki şair tarafından da aynı şekilde kullanılmıştır. KB’de “dilkü” SN’de ise “dülkü” olarak kullanılan “tilki” kelimesi Eski Türkçede “tilkü” olarak kullanılmıştır. KB’de “aslan”, SN’de “arslan” olarak geçen sözcükler günümüzde de her iki şekliyle kullanılmaktadır. “tavşan” kelimesi KB’de “tovşan” olarak kullanılmıştır. Bu kelime “dovşan” olarak günümüzde İğdir, Kars, Adana, Denizli, Elazığ, Gaziantep, Niğde ağzlarında yaşamaktadır (DS C.2: 1568). Gülensoy, Türkmençe ve Osmanlıcada da “tovşan” biçimlerinde de kullanıldığını ifade eder (Gülensoy 2007: 870).

KB’ de kullanılan “şıvga kuzı” tamlamasında geçen “şıvga” kelimesi “ince, uzun, zayıf; eğri; filiz, taze dal, körpe” gibi anlamlarla DS (C.5: 3775) ve TS’de (C.5: 3663) geçmektedir. KB’de koç kelimesinin yanında “koçak” kelimesi de kullanılmıştır. Bu kelime TS’de (C.4: 2593) “koç” manasında bulunmakla beraber ağzlarda bu anlamın dışında mecaz anlamda “kabadayı, yürekli, yiğit; eli açık, cömert” manalarında kullanılmaktadır (DS C.4: 2894). Metinde “koçak” mecaz anlamında kullanılmamıştır:

Kîşi budur kaşınun key bizi oha diker

Ger bulur ise safâ kurbân içündür **koçak**

KB G 201/3

KB'de geçen "kükenek" kelimesi "böğelek sineği, gübre sineği" anlamına gelmektedir. DS'de "güvenek" olarak Bayadı-Ordu ağızlarında, "güvegen" olarak da Kastamonu-Ağlı, Küre; Muğla- Eldirek, Fethiye ağızlarında bulunmaktadır (DS C.3: 2239).

Akdoğan, şahin, laçın anlamına gelen "sungur" kelimesi KB'de "sunkur" ve "şunkar" olarak iki farklı şekilde kullanılmıştır. Günümüzde TT'de "sungur" olarak kullanılan bu kelime BS'de "sungur, sunkur, sungar, suknur, şunkar" şekillerinde bulunmaktadır. Kelime "şunkar" şekliyle KB'de bulunmaktadır:

Nicesi düştü şehimin bu aşkı **şunkarı**

Vücûd-lâgar ile işbu zihn-i lenge begim

KB G 999/8

"sungur" "doğana benzer bir çeşit avcı kuş" anlamında Niğde-Ürgüp ağızında bulunmaktadır (DS C.5: 3698). "songur" "şahin" anlamında da Isparta- Kırkağaç; Çanakkale- Lapseki; Amasya-Merzifon; Hani-Lice-Diyarbakır ağızlarında kullanılmaktadır (DS C.5: 3666). Bir kuş türü olan "üveyik" kelimesi TS'de (C.5: 3057) "öğeyik" olarak bulunan kelime, KB'de "ügeyik" olarak kullanılmıştır. KB'de "gögerçin", SN'de "gügercin" olarak kullanılan "güvercin" kelimesi Eski Türkçede de "gögercin" şeklinde olup iki ünlü arasındaki "g" sesi korunmuştur. "güvercin" kelimesinin son hece başında bulunan "c" sesinin KB'de "ç" şeklinde bulunması da kelimenin okunuşuyla ilgilidir. Kelime günümüzde TT'de güvercin şeklinde olup "gögerçin" biçimiyle Keban Baskil Ağın Elazığ; Elazığ ve yöresi ve Erzurum ağızlarında bulunmaktadır (DS C.3: 2128).

KB'de geçen diğer hayvan adları şunlardır: aru, aygar, bugra, çekürge, deve, dil balığı, eşek, geyik, hoten karıncası, kaplan, karga, karınca, keklük, kuzgun, maral, öküz, (alaca)ördek, serçe, tay.

Her iki şair de bazı bitki ve hayvan adlarının başka dillerdeki karşılıklarını da kullanmışlardır: KB'de Türkçe "üzüm" kelimesinin yanında Arapça "ineb", Arapça "rümân" yanında Farsça "nâr" kelimesini, Arapça "verd" ve Farsça "gül", Türkçe "alma" ve Arapça "turfe" kelimeleri kullanılmıştır.

Hayvan adlarında ise Arapça "andelib"le birlikte Farsça "bülbul" ve "hezâr", Arapça "ef'i" yanında Farsça "mâr", Arapça "gurâb" ve Türkçe "karga", Arapça "hamel" ve Türkçe "kuzı", Arapça "hût" ve "semek" yanında Türkçe "balık-balık", Arapça "merkeb" ve "hımâr" yanında Türkçe "eşek", Farsça "âhû" yanında Türkçe "geyik" ve Moğolca dişi geyik anlamına gelen "maral", Farsça "bâz" ve "şâhin", Farsça "kebk" yanında Türkçe "keklük" kelimeleri ve Farsça "mûr-mûrçe" kelimelerinin yanında Türkçe "karınca", Farsça "şehbâz" yanında Türkçe "sunkur", Farsça "şîr" kelimesinin yanında Türkçe "aslan" kelimeleri de kullanılmıştır.

SN'de Arapça "turfe" yanında Farsça "sîb", Arapça "verd" yanında Farsça "gül" kelimesi, Farsça "gülnâr" ve "nâr" kelimeleri beraber kullanılmıştır. Hayvan adlarında da Arapça "andelib"le birlikte Farsça "hezâr" ve "bülbül", Arapça "ef'i" Farsça mâr, Farsça "bâz" ve "şâhin" ve Farsça "kebûter" yanında Türkçe "gügercin", Farsça "şîr"le birlikte Türkçe "arlan" kelimeleri de kullanılmıştır. Ayrıca KB'de Türkçe olarak kullanılan "serçe" kelimesi SN'de Arapça "usfûr" olarak kullanılmıştır.

Klasik edebiyatta yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, çoğu zaman sevgilinin güzellik unsurlarının ifade edilmesinde birer benzetme ögesi olarak kullanılan birçok bitki ve hayvan adı çoğunlukla Arapça ve Farsçadır. KB ve SN'de Türkçe bazı bitki ve hayvan adları da "benzetme" sanatının bir unsuru olarak kullanılmıştır:

Oda yanası dil yanalı la'i-i lebünle

Işkuna kuşanup bu tenümi **kamış** itdüm

KB G 208/2

Kara gönül gîsûlarına düşer ise

Kirpügün **aruları** ana üşer ise

KB G 85/1

Cân **balıh** gibi talabır zülfine

Didüm ana tozına bah ağıludur

KB G 1242/5

Size bizden kamu varlıh **çekürge ayağınca** yoh

Cihânda ben Süleymânâm **karınca** ger gele sizden

KB G 659/3

Aldı **geyik** gözleriyle gönlümi binüm

Vardum idi yâ'ni ki şikâra irişem

KB G 81/7

Kaplan olmuş gönül şikârı kanı

Işk işiginde âh ü zârı kanı

KB G 145/1

Şeh-bâz gözüne gehî sayd idiserem cân

Keklik yürüyüşüne gehî bâz olısaram

KB G 303/2

Koçuz uş görmemişüz bunçılâyın bir dahı hîç

Gönül aparıcı cân kapıcı bir **şıvga kuzı**

KB G 336/3

Bu kuşca cânuma esirgemedin

Laçın gözlerini bâz ider ohşar

KB G 373/2

Gamzen ohını egele vü cânumuza ur

İllâ sahin ciger **tovşanı** rîş olmasun

KB G 884/5

Gügercin tek şikâr itdi meni şol nergis-i fettan

Yavuz gözden irag olsun ki hoş şahane **laçındür**

SN G 136/7

KB'nin ve SN'nin gazel ve tuyuğlarında toplam 60 farklı bitki adı tespit edilmiştir. KB'de geçen bitki adlarının %45'i Farsça, %39'u Arapça, %16'sı Türkçe kökenlidir. SN'de ise bitki adlarının %59'u Farsça, %36'sı Arapça, %5'i Türkçe kökenlidir. Her iki şairde de bitki adlarının Farsça ve Arapça ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir. KB, Türkçe bitki adlarını SN'ye kıyasla daha fazla kullanmıştır. İki şairin ortak kullandığı Türkçe bitki adları "**bugday**" ve "**panbuk**"tur. Arapça ve Farsça ortak kelimeler ise şunlardır: **ar'ar, anber, ineb, kand, mugaylân, reyhân, şekaik-şakâik-şakayık, tûbî-tûbâ, turfe, 'unnâb, 'ûd, verd, benefşe, gonca-gonce, gül, lâle, nâr, nergis, nesrîn, piste, semen, serv-servi, sûsen, sünbül, şekker-şeker, şemşîr-şimsâd-şimşâd, yâsemen-yâsemîn.**

KB ve SN'nin gazel ve tuyuğlarında toplam 70 farklı hayvan adı kullanılmıştır. KB'de yer alan hayvan adlarının %52'si Türkçe, %26'sı Arapça, %22'si Farsça kökenlidir. SN'de ise hayvan adlarının %52'si Farsça, %33'ü Arapça ve %15'i Türkçe kökenlidir. Her iki şairin incelenen şiirlerindeki ortak olan Türkçe hayvan adları **arşlan, at, dilkü, gögercin, laçın** olup diğer kelimeler şunlardır: **'akreb, 'andelib, 'anka, ef'i, fil, hût, tâvûs, âhû, bâz, bülbül, ejderhâ, hezâr, hümâ, kebk, mâr, meges, mûr; mûrçe, şâhîn, şîr, tûtî.**

SONUÇ

Çalışmamızda tespit ettiğimiz bitki ve hayvan isimlerinin Arapça, Farsça ve Türkçe olmalarına göre oranlarına bakıldığında Kadı Burhaneddin'de Nesîmî'den daha fazla Türkçe bitki ve özellikle de hayvan adı kullanıldığı görülmektedir. Kadı Burhaneddin'in Anadolu'da yaşamış olması ve şiirlerinde daha çok günlük yaşamı konu etmesi, daha fazla Türkçe kökenli sözcük kullanması sonucunu doğurmuş olabilir. Nesîmî ise Anadolu dışında yaşamış bir şair olması sebebiyle şiirlerinde bitki ve hayvan adlarında daha çok Arapça ve Farsça olanlarını kullanmış olmalıdır. Kadı Burhaneddin ve Nesîmî'de geçen birçok hayvan ve bitki adının günümüz Türkiye Türkçesi ağızlarında da aynı şekliyle kullanılması da çalışmamızda elde ettiğimiz diğer bir tespittir. Yakın zaman diliminde yaşamış iki şairin şiirlerindeki bitki ve hayvan isimleri üzerine yaptığımız bu dar kapsamlı çalışmanın sonuçları, bize 14. ve 15. yüzyıl şairlerinin tümünü kapsayan daha kapsamlı bir çalışmadan elde edilecek sonuçların daha da ilginç olma ihtimalini düşündürmektedir. Türkçenin şiir dilinde var olmaya çalıştığı bu iki yüzyılda Türkçe bitki ve hayvan adlarının Arapça ve Farsça bitki ve hayvan adlarına göre kullanım oranını tespit eden bir çalışma, bize konuyla ilgili çok daha fazla şey söyleme imkânı verecektir.

KAYNAKÇA

- Alpaslan, Ali (1977). *Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler*. Ankara: KB Yay. XXVII-LIII.
- Ayan, Hüseyin (1990). *Nesîmî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ayan, Hüseyin (2002). *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Bilgin, Azmi (2007). "Nesîmî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay. 3-5.
- Büyük Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts [19.02.2019]
- Develi, Hayati (2003). "Kadı Burhaneddin'in Dili Azerbaycan Türkçesi midir?". *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-10 Ekim 2003)*.
- Devellioğlu, Ferit (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1952). "Kadı Burhaneddin Divanı Üzerinde Bir Gramer Denemesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3: 287-327.
- Ergin, Muharrem (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İz Fahir, G. Kut (1985). "Kadı Burhaneddin". *Büyük Türk Klâsikleri*. C. 1. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yay. 305-307.
- Karahan, Leyla (2014). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2000). "Seyyid Nesîmî'nin Bilinmeyen Tuğuğları". *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı I (24)*: 187-197.
- Köprülü, Fuat (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Önler, Zafer (2004). "XIV-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları". *Kebikeç (18)*: 273-301.
- Özaydın, Abdülkerim (2001). "Kadı Burhâneddin". *İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay. 74-75, 76-77.
- Tarama Sözlüğü* (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tören, Hatice (2001). "Kadı Burhâneddin". *İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay. 75-76.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üzüm, İlyas (2007). "Nesîmî". C. 33. *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay. 5-6.

Yücel, Bilâl (2001). "Kadı Burhaneddin'in Türk Dili Tarihindeki Yeri Üzerine". *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan), Bildiriler 2*: 813-823.

Yücel, Bilal (2004). "Kadı Burhaneddin Divanında olga-bolga Özellikleri Dolayısıyla". *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri (4)*: 96-97.

Yücel, Yaşar (1991). *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Şahin, Hatice (2007). "Cami'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri". *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic (2)*: 570-602.

